

**УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ПРО МОВУ І ВІРУ НАРОДУ
 ЯК ОСНОВУ ФОРМУВАННЯ НАЦІЇ**

Альбіна КОВТУН,

Чернівецький національний університет
 ім. Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)

**VIEWS OF UKRAINIAN LINGUISTS ON LANGUAGE AND
 FAITH AS THE KEYSTONE TO THE MAKING OF A NATION**

Albina KOVTUN,

Yu. Fedkovych Chernivtsi National University
 Chernivtsi (Ukraine)
 ORCID ID 0000-0002-0690-3265

Ковтун Альбіна. Украинские языковеды о языке и вере народа как основе формирования нации.

Цель исследования – охарактеризовать актуальные для настоящего времени взгляды украинских языковедов А. Потебни и И. Огиенко на важнейшую взаимосвязь языкового и религиозного факторов в создании национальной ментальности. **Методы исследования:** *описательный и сопоставительный* – для анализа, синтеза и обобщения научных теорий А. Потебни и И. Огиенко; *методика лингвистического наблюдения и систематизации* – для ознакомления с первоисточниками. **Научная новизна.** Впервые обоснованы актуальные для настоящего времени взгляды украинских языковедов А. Потебни и И. Огиенко на роль языковых и религиозных факторов в развитии национальной идеи в Украине. **Выводы.** Работы украинских языковедов А. Потебни и И. Огиенко объединяет национальная идея, основывающаяся на «памяти» поколений, сохраненной украинским языком и религиозной верой народа.

Ключевые слова: *национальный язык, украинский язык, национализм, интернационализм.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. В Україні осмислення проблеми взаємозв'язку мови й релігії в контексті конкретної національної (етнічної) спільноти завжди належало до життєво важливих, оскільки визначало майбутній розвиток духовного життя народу й вимагало від дослідників виваженої наукової, громадянської позиції та соціальної відповідальності. У радянський час через низку історичних причин з'ясування таких питань було пригальмоване. Нині склалися сприятливі умови для поглибленого вивчення вітчизняної спадщини, присвяченої зв'язку релігії та мови, зокрема таких великих українських мовознавців, як Олександр Потебня та Іван Огієнко. Аналіз праць цих двох дослідників (на перший погляд, різних за світоглядом: О. Потебня – людина світська, І. Огієнко – глибоко віруюча) по-особливому актуальний сьогодні, коли в Україні утверджується національна ідея, що спирається на мову та віру народу – камінь „спотикання формування нації, запорука її успішного

всесбічного розвитку”¹.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Сучасні мовознавці в останні роки активізували розгляд наукових поглядів О. Потебни в контексті глобалізаційних процесів ХХІ ст. Так, Л. Боярова, беручи до уваги роботи О. Синявського², Ю. Шевельова³ та ін., аналізує думки вченого про національну мову та її роль у житті суспільства, обґрунтовує зростання значущості його наукових ідей із поступом світових інтеграційних процесів та появою соціогуманітарних проблем глобалізації⁴. І. Фаріон, покликаючись на праці Р. Кіся⁵, К. Чеховича⁶ та ін., простежує погляди О. Потебни на зв'язок мови й суспільства у надскладних мовно-суспільних обставинах II пол. ХІХ ст., виявляє специфіку їхньої кореляції та соціолінгвальну і соціолінгвістичну перспективу⁷. Н. Мех зіставляє теорії В. Гумбольдта й О. Потебни, пов'язані з важковловимим, складноформульованим „позалюдським залишком” сутності мови, ранню концеп-

¹ Bogachevskaia I. V. Yazyk religii v kontekste natsional'nogo samosoznaniya [Language of Religion in Context of National Identity], Kyiv, 1999, P. 36 [In Ukrainian]

² Syniavskiy O. N. “Potebnia yak doslidnyk ukrainskoi movy” [Potebnia as a researcher of the Ukrainian language], *Zapysky Kharkivskoho instytutu narodnoi osvity* [Notes of the Kharkiv Institute of Public Education], 1928, Vol. III. P. 14–18 [In Ukrainian]

³ Shevelov Yu. “Oleksander Potebnia i ukrainske pytannia: Sproba rekonstruktsii tsilisnogo obrazu naukovtsia” [Oleksander Potebnia and the Ukrainian question: An attempt to reconstruct the holistic image of the scientist], *Oleksander Potebnia. Mova. Natsionalnist. Denatsionalizatsiia : statii i fragmenty* [Alexander Potebnia. Language. Nationality. Denationalization: Articles and Fragments], Niu-York, 1992, P. 7–46.

⁴ Boiarova L. “Naukovi idei Oleksandra Potebni v hlobalizatsiinomu sviti” [Scientific ideas of Oleksander Potebnia in the globalizing world], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Karazina* [Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin], P. 26–31 [In Ukrainian].

⁵ Kis R. O. “Potebnia i problematyka movnoho relatyvizmu” [O. Potebnia and the issues of linguistic relativism]: *Proceedings of the International Conference “Lviv potebniiana”*, Lviv, 1997, P. 30–53 [In Ukrainian].

⁶ Chekhovych K. Oleksander Potebnia – ukrainskyi myslitel-lingvist [Oleksander Potebnia – the Ukrainian thinker and linguist], Varshava, 1931, P. 175

⁷ Farion I. “Oleksandr Potebnia u konteksti sotsiolingvistyky” [Oleksander Potebnia in the context of sociolinguistics], *Slovo prosvity 20.11.2015* [Words of enlightenment 20.11.2015], <http://slovoprosvity.org/2015/11/27/oleksandr-potebnia-u-konteksti-sociolingvistiki-2/> [In Ukrainian].

пцію О. Потебні теорії божественного походження мови, сміливе формулювання ним тези про вищу сутність мови як відображення Божественного Логоса⁸. Спостереження сучасних релігієзнавців указують, що О. Потебня вперше у вітчизняній та світовій науці розкрив один з головних аспектів гносеологічних основ розвитку релігій⁹.

Особливий мовознавчий інтерес до творчого доробку І. Огієнка виявляють І. Полюга, В. Задорожний, А. Кононенко, Л. Ляхоцька, В. Ляхоцький, С. Мартиненко, А. Марушкевич, І. Тюрменко та ін. М. Тимошик став автором першої в Україні монографії, присвяченої життєдіяльності І. Огієнка. На основі широкої джерельної бази дослідник підготував докладний біографічний нарис, проаналізувавши ґрунтовні мовознавчі, літературознавчі та історико-релігієзнавчі студії вченого¹⁰. І. Кучинська звернулася до наскрізної теми всіх досліджень І. Огієнка – значення рідної мови в духовному відродженні особистості¹¹. С. Болтівець висновує, що вчений продовжив розробку психологічного напрямку в українському мовознавстві, розвинутого О. Потебнею, вважаючи мову вираженням національної психіки, душі й свідомості народу¹².

Погляди О. Потебні та І. Огієнка на важливу роль взаємозв'язку мовного й релігійного чинників у творенні національної ментальності ще не були об'єктом окремого вивчення, тому **метою нашого дослідження** стало з'ясування таких актуальних для нашого сьогодні відомостей за науковими працями цих вітчизняних учених.

Виклад основного матеріалу. Український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, громадський діяч, член-кореспондент Петербурзької АН Олександр Потебня (1835 р. народження, Полтавська губернія – 1891 р. смерті, Харків) був серед тих, хто становив вершину української лінгвістики передреволюційних часів, зробивши неоціненний внесок в українське і загальнослов'янське мовознавство.

О. Потебня розглядає феномен релігії з лінгвістичних позицій: тези про те, що віра – це форма людської свідомості, а релігія – одна з форм пізнання людиною себе й світу, що зміна однієї форми вірування – це перехід людського мислення на новий щабель її розвитку та ін., він підтверджує мовознавчими тлумаченнями. Розвиток вербального мислення мовознавець пов'язує з виникненням у свідомості людини образу його безтілесного двійника – душі, появою віри в те, що абстрактні слова, якими означають предмети чи явища, є духовни-

ми їхніми первообразами. Фідеїстичне ставлення до слова (слово – частина предмета чи явища, тому маніпулювати словом – це маніпулювати ними), на його думку, стало початком словесної магії. Глибоку віру народу в надприродну силу слова, його „заклинальну” функцію дослідник ілюструє прикладами з українського фольклору, пояснюючи це гносеологічними причинами, і вважає вербальну магію основою виникнення анімістичних уявлень. О. Потебня визнає, що неусвідомлених процесів у людській діяльності набагато більше, ніж усвідомлених, що релігія є однією з таких видів людської діяльності, якій властиві абстрактне мислення, провидіння, інтуїція, які більше залежні від невербального мислення, ніж від вербального: „...народна пам'ять зберегла без будь-якої участі писемності... так багато залишків язичництва, що з ними можна досить повно відтворити образ цього язичництва”¹⁴. Вербальне налаштування лише спрямовує багату невербальну підсвідому мисленеву діяльність, інакше б „людина, яка кладе свічі тільки перед своїми, а не чужими іконами, не знала би цих ікон, вона молилась би пню”¹⁵. Дослідник зауважує, що мова активізує когнітивний досвід як однієї людини, так і всього народу, а нові покоління „проходять шляхи розвитку, які в житті людському вимірюються тисячоліттями”¹⁶.

Процес звільнення думки від первіснообщинного фідеїзму, рух від ототожнення позначуваного і знака до усвідомлення конвенційного характеру їхніх відповістей, від конкретно-чуттєвого до абстрактного символу – так О. Потебня розуміє розвиток людської свідомості й мови і вважає, що такий процес неможливий без народу, без „пам'яті поколінь”, без усвідомлення належності до певного етнічного оточення. Учений розвиває ідею націоналізму та його зв'язку з проблемою збереження народності. Розмірковуючи про важливість збереження національних мов (як відомо, видатний український мовознавець ніколи не зрікався свого „малоруського” походження), він порівнює їх з виникненням „ланцюга християнств вельми різних між собою, якщо розглядати їх в їхній конкретності. Існують не тільки східне та західне, але й російське, польське, німецьке християнство і навіть німецькі християнства”¹⁷. „Якби об'єднання людства за мовою і взагалі за народністю було можливим, воно було б загибеллю для загальнолюдської думки, як заміна багатьох почуттів одним, хоча б це одне було не дотиком, а зором. Для існування людини потрібні інші люди; для народності – інші народності. Послідовний

⁸ Mekh N. „Linhvofilosofska kontseptsiiia O. O. Potebni y humanitarnystyka XX-XXI stolit” [O. Potebni's linguophilosophical concept and humanitaristics of 19-20 centuries], *Kultura slova [Culture of the word]*, 2015, Vyp. 83, P. 32–36 [In Ukrainian]

⁹ Kolodnyi A. M., Fylypovych L. O. *Relihiina dukhovnist ukraintsviv: vyivay, postati, stan* [Religious Spiritualities of Ukrainians: Manifestations, Personalities, State], Lviv, 1996, P. 104–117 [In Ukrainian]

¹⁰ Tymoshyk M. *Holhofa Ivana Ohiiienka: ukraïnoznavchi problemy v derzhavnii, naukovii, redaktorskii ta vydavnychii diialnosti* [Golgotha of Ivan Ohiienko: Ukrainian studies issues in state, scientific, editorial and publishing activities], Kyiv, 1997, 231 p. [In Ukrainian]

¹¹ Kuchynska I. „Ivan Ohiienko pro znachennia ridnoi movy v dukhovnomu vidrodzhenni osobystosti” [Ivan Ohiienko on the meaning of the native language in the spiritual rebirth of the individual], *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli [Ukrainian literature at secondary school]*, 2003, № 1, P. 22–23 [In Ukrainian]

¹² Boltivets S. Ivan Ohiienko pro deiakі osoblyvosti ukraïnskoi movy [Ivan Ohiienko on some features of the Ukrainian language], *Dyvoslovo [Divoslove]*, 1996, № 5–6, P. 14–18 [In Ukrainian]

¹³ Shevelov Yu. „Pokolinnia dvadtsiatykh rokiv v ukraïnskomu movoznavstvi” [Generation of the twenties in Ukrainian linguistics], *Shevelov Yu. Portrety ukraïnskykh movoznavtsiv [Shevelov Y. Portraits of Ukrainian linguists]*, Kyiv, P. 8–30 [In Ukrainian]

¹⁴ Potebnya A. A. *Slovo i mif* [Word and Myth], Moscow, 1989, P. 275 [In Russian]

¹⁵ Potebnya A. A. *Estetika i poetika* [Aesthetics and Poetics], Moscow, 1976, P. 443 [In Russian]

¹⁶ *Ibidem*, P. 443.

¹⁷ *Ibidem*, P. 257.

націоналізм – це інтернаціоналізм”¹⁸. Причинами перебігання до чужої мови мовознавець вважає застосування насильницьких засобів замість природних, коли „правильний перебіг справ змінюється силою зброї чи політичного шахрайства”¹⁹, а також меншу освіченість тих, кого поглинають²⁰.

Незважаючи на низку несприятливих впливів на збереження національних рис, прогноз майбутнього розвитку національних мов О. Потебні є досить оптимістичний: „...видається більш вірогідним, що у внутрішнє спілкування народів Європи зростає більше, ніж міжнародне”²¹. Працюючи саме з українськомовним матеріалом, дослідник розвинув гумбольдтівську концепцію співвідношення мови й мислення, за якою мова – не ізольований феномен, а складник культури народу. Безсумнівно, що український мовознавець бачив українську мову серед мов „більших народів Європи”, інакше б він не перекладав „Одісею” українською мовою. О. Потебня прагнув продемонструвати самодостатність української мови, зокрема придатність її використання не лише в низькому, але й у високому стилі. Перекладач вірив, що його робота прислужиться майбутньому розвитку „проскрибованої й зневаженої мови... Це був його виклик русифікаторам, це був також його виклик – у внутрішньоукраїнських рамках – поколінню кирило-мефодіївців, що шукали таких можливостей (для створення високого стилю. – А. К.) поза межами української мови, у церковнослов’янських джерелах”²². О. Потебня не вважав церковнослов’янську мову основним елементом високого стилю української мови, що було традицією для прогресивної української інтелігенції його часу. Щоб перекласти „Одісею” він апробував новий, „нецерковнослов’янський” тип високого стилю української мови: „...фонетику, морфологію, лексику Потебня вибрав бути не експериментальною, так що вона могла зберегти свій „народний” характер. Полювання високої в стилі Потебня обрав насамперед синтаксис”, якому „припала роля тієї дрібки дріжджів, яка рухає цілу опару і яка визначатиме смак тіста й виробів з нього”²³. Ми припускаємо, що своїм перекладом „Одісеї”, як, наприклад, і „Рецензією на збірник „Народні пісні Галицької та Угорської Русі, зібрані Я. Ф. Головацьким” та ін., мовознавець намагався спростувати окремі свої зауваження, висловлені раніше, щодо відсутності потреби розвивати українську мову („...немає жодної необхідності пнутися зі шкури, щоб утворити фразу нариччя,

звсім несхожу на фразу літературної мови, як це робили у нас деякі поборники самостійності малоруської мови. Це означає возити дрова до лісу”²⁴ та ін.).

У цьому ж контексті визначення ролі мови як інструментарію формування духовності народу ґрунтовно працював і Іван Огієнко (1882 р. народження, Київська губернія – 1972 р. смерті, Вінніпег) – мовознавець, лексикограф, перекладач, історик церкви, політичний, громадський й церковний діяч, митрополит УАПЦ, педагог, дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. І. Огієнко конкретизував концепцію О. Потебні про мову як духовний ареал народу, розвинувши ідею церковних богослужінь рідною мовою, не втомлюючись підкреслювати, що „від пастиря великою мірою залежить здоров’я народу, дух нації”²⁵, незважаючи на те, що через політичні причини („дівденноруський сепаратизм”²⁶) був вилучений з української історії, що не вплинуло на його плідну багатогранну діяльність за межами України.

І. Огієнко досконало володів церковнослов’янською мовою (він – автор „Історії церковнослов’янської мови”, шість томів якої побачили світ 1926–1929 рр. у Варшаві), але для небуденного стилю перекладу тексту Біблії він, як і О. Потебня для „Одісеї”, також обрав живу українську мову. Його переклад має лише „поодинокі узвичаєні церковнослов’янські”²⁷. Науковець здійснив підрахунки за текстом Біблії, якими довів, що навіть первинна церква Христова мовою богослужінь вибрала не класичну, а народну мову: наприклад, словник Нового Заповіту складає 5500 слів, з яких 3000 слів грецької класичної мови, а 2500 – із мови народної; звідси випливає, що відношення класичної мови до народної 6: 5. Як зауважив І. Огієнко, у Новому Заповіті переважають народні граматичні форми, його синтаксис також пристосовано для розуміння простого люду²⁸. Оскільки християнська церква ще від свого виникнення брала за основу народну мову, то всі богослужіння, за І. Огієнком, треба відправляти живою мовою свого народу: „Кожна віра найміцніше зв’язана з рідною мовою народу, бо рідна мова – то основний родючий ґрунт кожної віри... Хто міцний у рідній мові, той міцний і в батьківській вірі”²⁹. „Треба свідомо знати й міцно пам’ятати, що коли церква відкидає живу мову, як мову богослужбову, то вона тим самим кидає тяжкі колони на дорогу розвою її. Бо вона своїм відкиданням показує, що наша мова ніби ще незріла! І навпаки,

¹⁸ Ibidem, P. 229.

¹⁹ Ibidem, P. 268.

²⁰ Ibidem, P. 231.

²¹ Ibidem, P. 268.

²² Shevelov Yu. Vybrani tvory. V 2 kn. Kn. 1. Movoznavstvo [Selected Works. in 2 vol. Vol. I. Linguistics], Kyiv, 2008, P. 495 [In Ukrainian].

²³ Ibidem, P. 491–493.

²⁴ Potebnya A. A. Estetika i poetika [Aesthetics and Poetics], Moscow, 1976, P. 265 [In Russian].

²⁵ Bilenko H. T. “Slovo propovidi i dialektyka sakralnoho i svitskoho. Do kontseptsii I.I.Ohiiienka” [The word of sermon and the dialectic of the sacred and secular. To the concept of I.I.Ohiiienko], *Dukhovna i naukovo-pedahohichna diialnist I. I. Ohiiienka (1882–1972) [Spiritual and scientific and pedagogical activity of I. I. Ogiienko (1882–1972)]*, Kamianets-Podilskyi, 1997, P. 30–32 [In Ukrainian].

²⁶ Shchegochev S. N. *Ukrainskoe dvizhenie, kak "sovremennyy etap" yuzhno-russkago separatizma* [Ukrainian Movement as Modern Stage of South-Russian Separatism], Kiev, 1912, 588 p. [In Ukrainian].

²⁷ Nimchuk V. *Das Ukrainische als Kirchensprache. Ukrainiska mova v tserkvakh* [Ukrainian as a liturgical language], Deutsch-Ukrainisch, 2005, P. 41.

²⁸ Ohiiienko I. *Kostiantyn i Mefodii yikh zhyttia ta diialnist* [Constantine and Methodius: Life and Deeds], Varshava, 1927, Ch. I, P. 76, 222–223.

коли народ бачить, що його мова освячується в церкві, як мова богослужбова, тоді тільки він належно зрозуміє, що мова – душа його”³⁰. Обстоюючи національний характер українського християнського вірування, І. Огієнко пов’язував історію рідної церкви з історією народу, зокрема вказував, що доцільно „подавати історію свого народу як правдиве тло життя своєї церкви, бо церква і народ разом діяли, бо православна церква й український народ – нерозірване ціле, бо Україна – то православна Церква”³¹.

Перейшовши за лінію претензій сакральних мов щодо закріплення за ними виняткової ролі їх в отождненні божественної реальності, І. Огієнко став одним із кращих українських перекладачів Біблії, опанувавши багато мов для точного перекладу першоджерела й можливості скористатися іншими перекладами. Зберігши за допомогою рідної мови оригінальність Біблії, як і багатьох інших богослужбових книг, І. Огієнко, як мовознавець, продемонстрував унікальні здібності перекладача, подбавши про „чарівну своєрідну одягу для божого слова”, як богослов, зумів передати глибину змісту сакрального письма, як патріот, сприяв захисту своїх співвітчизників від впливів чужої політики.

Використання внутрішньомовного ресурсу (наприклад, замість *богобоязний, лжепророки* – в І. Огієнка *богобійний, фальшиві пророки*) забезпечило зв’язок сакрального стилю з українським мисленням. Щоб донести ідейно-концептуальну основу Святого Письма, І. Огієнко відмовився від формального копіювання чужомовного тексту, взяв до уваги особливості світосприйняття і мовної традиції українців, створив власну методологію перекладу Святого Письма та богослужбових книг українською мовою, зваживши на необхідність поетичності перекладів, щоб „мова в перекладах не була буденною, звичайною, бо для церковного вжитку ... більше пристойною буде мова поважна, мова „високого” стилю”³². Задля такої мети у перекладі Біблії, як і в інших виданнях, призначених для широкого вжитку, мовознавець закликає не вживати „ялових” чужомовних слів³³, переконує, що навіть коли в рідній мові немає відповідного слова чи словосполучення, то його краще утворити штучно за законами української мови без страху перед незвичністю неологізмів, особливо того, якого вимагає життя, бо найгірший неологізм „не викликає до себе нехиті, коли до нього звикнути”³⁴. Найбільшу відповідальність „за мовне винародовлення народу”³⁵ І. Огієнко покладає на церкву, однак розвиває цикл рекомендацій і для письменників, журналістів, учителів, молоді, батьків, театралів, науковців, „інтелігентів вільних професій” (адвокатів, інженерів, дантистів, малярів та ін.), державних службовців, емігрантів та ін.³⁶, які зобов’язані дбати про красу своєї мо-

ви, сміливо й „обіруч” творити гарні новотвори³⁷. Він, як О. Потебня, картав чужомовну школу, порівн.: „Рідна школа – то найсильніше джерело вивчення й консервації своєї рідної мови взагалі, а літературної зокрема. Цілий народ мусить пильно дбати, щоб усі його школи були тільки рідномовні, бо тільки вони виховують свідому націю”³⁸; „Чужомовна школа, незалежно від того, чи це школа у вузькому значенні, чи солдатчина, чи загалом школа життя, повинна зробити із свідомості учнів рід палімпсеста, причому її учні навіть за умови рівності решти умов відставати від тих, яким у школі необхідно було не забувати колишнє, а тільки вчитися”³⁹.

І. Огієнко не відокремлює проблеми відродження української церкви від розвитку українського етносу всупереч тодішнім активним пророкуванням атеїстичного й інтернаціонального майбутнього людства. Як ревний захисник традицій українського народу, його духовного розвитку, закладеного ще в Київській Русі, український науковець передбачив негативні наслідки для українського народу від насильницької політики більшовицької влади – позбавлення мови та віри. За глибоким переконанням І. Огієнка, „мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме народ, як національність”⁴⁰, а в боротьбі за розбудову української національної держави, освячену гаслом „Служити народові, то служити Богові”, митрополит плекав надію, що „Українська Православна Церква, позбавлена чужих їй московських привнесень, і церква Греко-католицька, очищена від чужих нам латинських добавок, обидві церкви ці наблизяться одна до одної, як дві рідні сестри”⁴¹.

Висновки. Якщо О. Потебня порушив проблему мови і віри народу як основи формування нації, дослідивши низку теоретичних питань, що стосувалися розвитку мислення людини, віри в надприродну силу слова і вербальну магію – основу виникнення анімістичних уявлень, стійкості „пам’яті” поколінь, збереження специфічних рис у національних мовах, утвердження самодостатності української мови, то І. Огієнко розвинув ту частину спадщини О. Потебні, що була пов’язана з національною мовою – духовною основою народу, з’ясував чимало нагальних питань з українського мово-, історіє-, культурознавства, здійснив конкретні практичні кроки назустріч націєтворенню українців: сприяв уведенню рідної мови до богослужінь в українських церквах, переклав низку богослужбових текстів українською мовою, створив один із найдосконаліших перекладів Біблії. Праці цих двох дослідників, світського та глибоко віру-

²⁹ Ohiienko I. *Ridna mova* [Native Language], Kyiv, 2010, P. 55 [In Ukrainian].

³⁰ *Ibidem*, P. 146.

³¹ Ohiienko I. *Kostiantyn i Mefodii yikh zhyttia ta diialnist* [Constantine and Methodius: Life and Deeds], Varshava, 1927, Ch. I, P. 23–25.

³² Ohiienko I. *Yedynymy ustamy* [With One Mouth], Lviv, 2000, № 4, P. 20 [In Ukrainian].

³³ *Ibidem*, P. 81–82.

³⁴ Ohiienko I. *Ridna mova* [Native Language], 1936, Ch. 1, P. 189 [In Ukrainian].

³⁵ Ohiienko I. *Ridna mova* [Native Language], Kyiv, 2010, P. 56 [In Ukrainian].

³⁶ *Ibidem*, P. 51–80.

³⁷ Ohiienko I. *Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy* [History of the Ukrainian literary language], Kyiv, 2004, P. 60 [In Ukrainian].

³⁸ Ohiienko I. *Ridna mova* [Native Language], Kyiv, 2010, P. 60 [In Ukrainian].

³⁹ Potebnya A.A. *Estetika i poetika* [Aesthetics and Poetics], Moskva, 1976, P. 231 [In Russian].

⁴⁰ Ohiienko I. *Ukrainska kultura* [Ukrainian culture], Kyiv, 2002, P. 7 [In Ukrainian].

⁴¹ Ohiienko I. *Pamiat stolit* [Memory of Centuries], 1998, N 2, P. 96.

ючого, й сьогодні вражають актуальністю завдяки висвітленню національної ідеї, що спирається на мову та віру народу.

Перспективою дослідження вважаємо аналіз наукової спадщини інших українських науковців, зокрема маловивченого періоду „залізної завіси”, наприклад В. Німчука, який сконцентрував свій інтелект, любов до Бога, рідної мови і свого народу на вивченні історії української мови, релігійних писемних пам’яток, заклав підвалини українського джерелознавства, упровадив у науковий обіг низку визначних писемних пам’яток національного та всеслов’янського значення, більшість з яких – найдавніші богослужбові тексти, українські переклади Біблії.

Kovtun Albina. Views of ukrainian linguists on language and faith as the keystone to the making of a nation. The aim of the research is to deepen information about the still relevant views of the Ukrainian linguists O. Potebnia and I. Ohiienko regarding the importance of the interrelation between linguistic and religious factors in the creation of a national mentality.

Research methods: *descriptive* and *comparative* - for analysis, synthesis and generalization of scientific theories of O. Potebnia and I. Ohiienko; *method of linguistic observation and systematization* – for understanding the views of the Ukrainian linguists on the preservation of specific features in national languages, the assertion of self-sufficiency of the Ukrainian language as the spiritual basis of the nation.

Scientific novelty. *For the first time*, the still relevant views of Ukrainian linguists Oleksandr Potebnia and Ivan Ohiienko on the role of linguistic and religious factors in the development of the national idea in Ukraine have been analyzed, which have made it possible to compare the two scientific positions and observe their common features.

O. Potebnia addressed this problem having examined various theoretical issues concerning the development of verbal thinking of man, the transition from the concrete to the abstract, the beginning of faith in the supernatural power of word, its "incantatory" function (abstract words are spiritual prototypes of objects and phenomena and to manipulate these signs means to control these objects and phenomena. The linguist regarded verbal magic as the basis for the emergence of animism, and acknowledged that in the human activity, the unconscious processes pre-

dominate over the conscious ones while religion of which abstract thinking, providence and insight are characteristic, links to non-verbal thinking rather than to verbal. The scholar pointed out at the role of national memory which even without writing saved so many remnants of paganism that they are sufficient enough to recreate the image of paganism; he stressed the importance of "memory" of generations and of preserving the specific features of national languages and self-sufficiency of the Ukrainian language.

I. Ohiienko developed the part of O. Potebnia’s legacy which was associated with the national language that is the spiritual foundation of the nation, exploring the most essential issues of Ukrainian linguistics, historical science and cultural studies. Taking steps towards creating the Ukrainian nation, he promoted Ukrainian as the liturgical language, developed a methodology for translation of the Holy Scriptures and liturgical texts into Ukrainian – the approach based on a search of expressive means of language able to faithfully render these texts, Holy Scriptures and liturgical books in Ukrainian, created one of the most perfect translations of the Holy Scriptures into living Ukrainian with occasional Church Slavonicisms thus proving, like O. Potebnia with his Ukrainian translation of the Odyssey, that the Ukrainian language is flexible, diverse and self-sufficient. The works of both scholars refer to the national idea based on the language and people’s faith.

Key words: national language, living Ukrainian, nationalism, internationalism.

Ковтун Альбіна – кандидат філологічних наук, доцент; кафедра історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: лексикологія, лексикографія, семасіологія, історія української мови, особливості функціонування сакральної лексики. Кількість наукових праць – 82.

Kovtun Albina – Candidate of Philology, Associate Professor in the Department of History and Culture of the Ukrainian Language, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University. Scientific interests: lexicology, lexicography, semasiology, history of the Ukrainian language, peculiarities of the functioning of sacred vocabulary. Number of scientific works – 82.

Received: 05.06.2018

Advance Access Published: August, 2018

© A. Kovtun, 2018